

LATVIJAS
ŪDENI
KRĀSOJAMĀ GRĀMATA BĒRNIEM

LATVIJAS ŪDEŅI

KRĀSOJAMĀ GRĀMATA BĒRNIEM

ZĪMĒJIS UN IEKĀRTOJIS
IMANTS BITE

1966

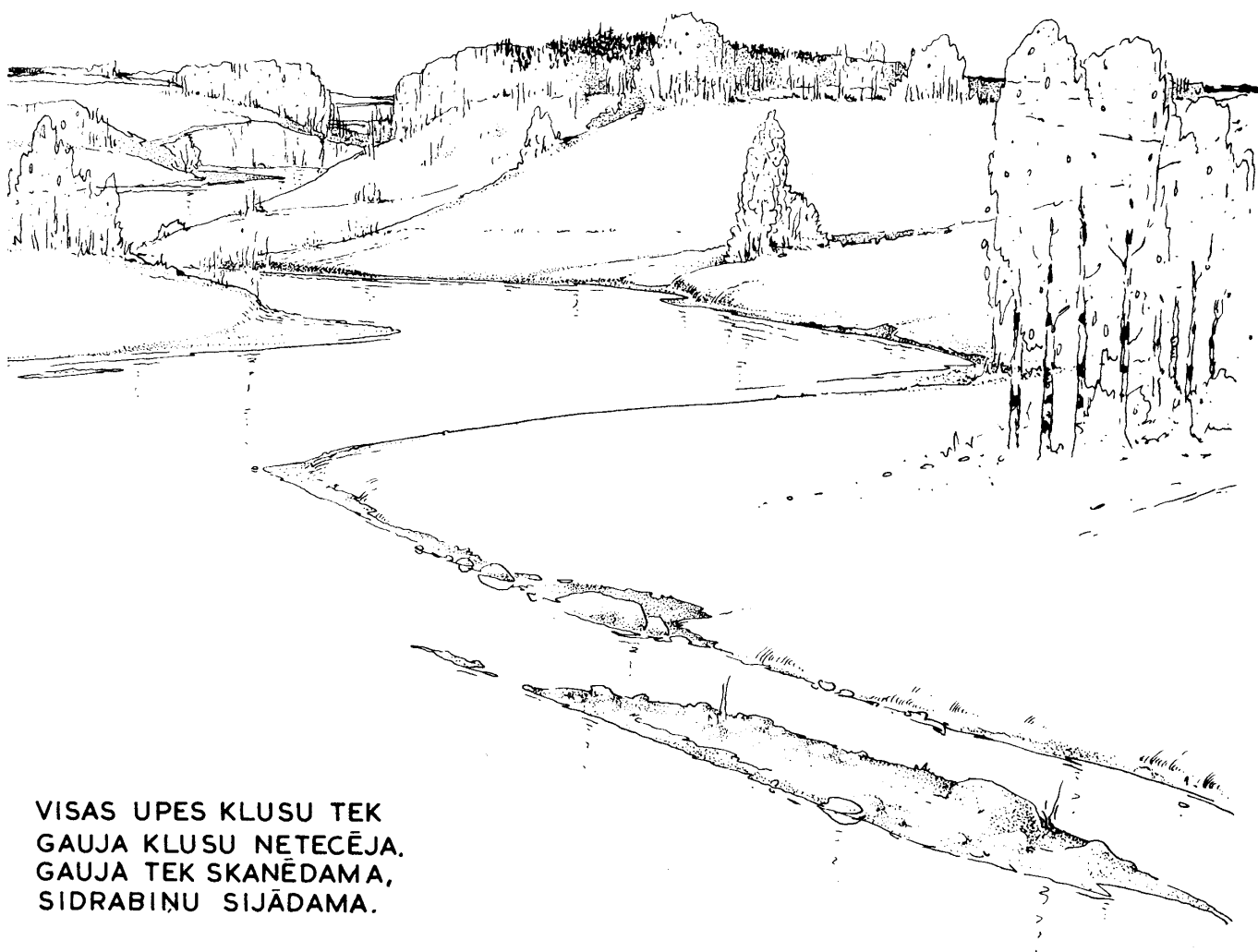
IZDEVIS LATVIJAS SKAUTU PREZIDENTA
ĢENERĀĻA KĀRĻA GOPPERA FONDS

JŪRA KRĀCA, JŪRA ŠNĀCA,
KAS GUĻ JŪRAS DIBENĀ?
TUR GUĻ ZELTS, SUDRABIŅŠ,
DAŽS MĀMIŅAS AUKLĒJUMS.

DAUGAVINA MELNACĪTE
MELNA TEK VAKARĀ;
KĀ TĀ MELNA NETECĒS,
PILNA DĀRGU DVĒSELĪŠU.

**VISAS UPES KLUŠU TEK
GAUJA KLUŠU NETECĒJA,
GAUJA TEK SKANĒDAMA,
SIDRABINU SIJĀDAMA.**

**PARĀDIET SVEŠI ĻAUDIS
UZ AVOTU TAISNU CEĻU,
LAI MĀSIŅA NOMAZGĀJA
SAVAS GAUŽAS ASARIŅAS.**

STRAUTS

IECAVA

ŪDRĪTS GUĻ ŪDENĪ,
ZELTA CIMDI ROCIŅĀ.
NĀC, ŪDRĪTI, MALIŅĀ,
SAMĪSIM CIMDIŅIEM.

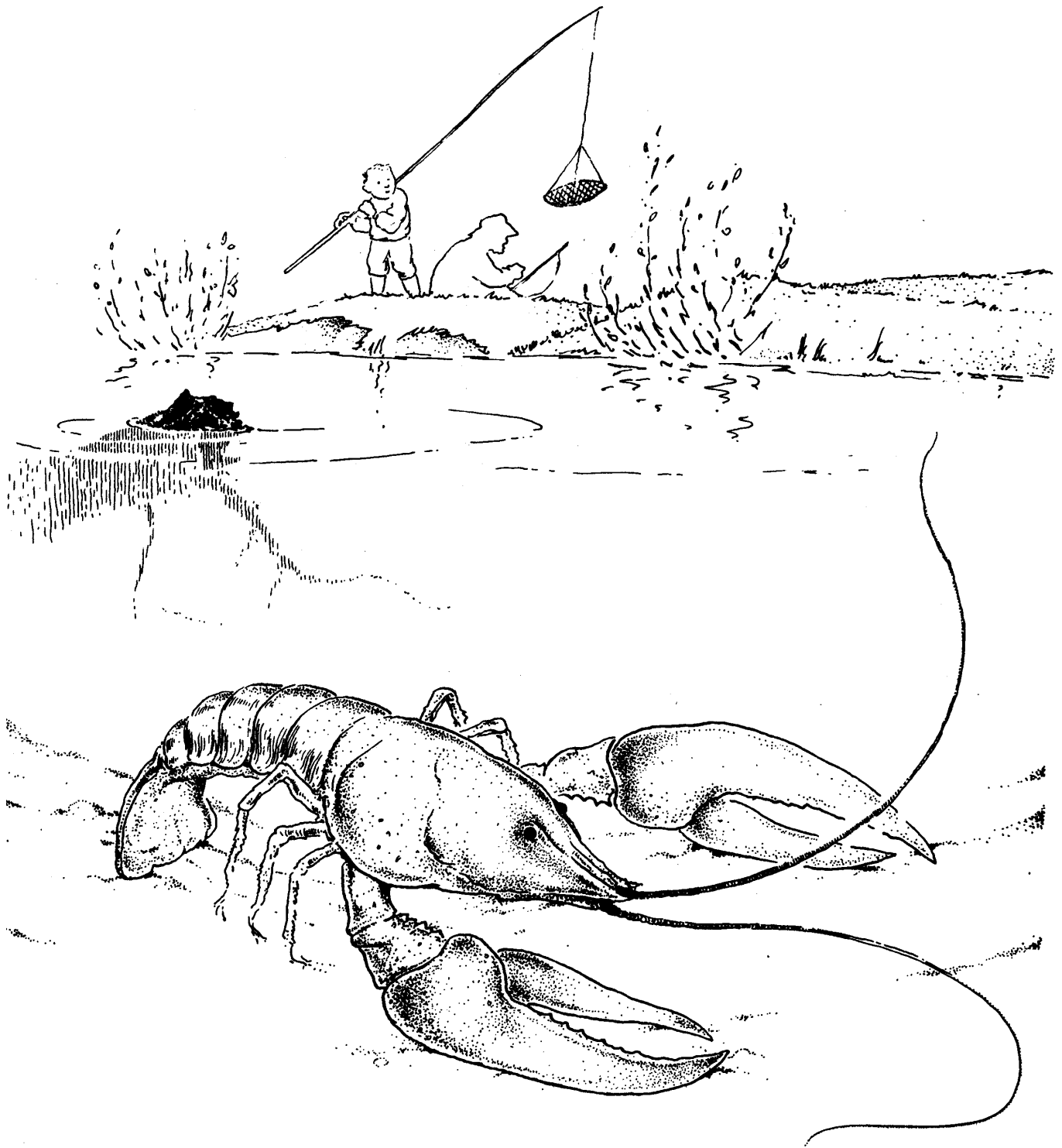

AIZ EZERA BALTI BĒRZI
SIDRABIŅA LAPINĀM;
TUR AIZVEDA MŪS' MĀSIŅU
SIDRABIŅA KALĒJAM.

LIELUPE

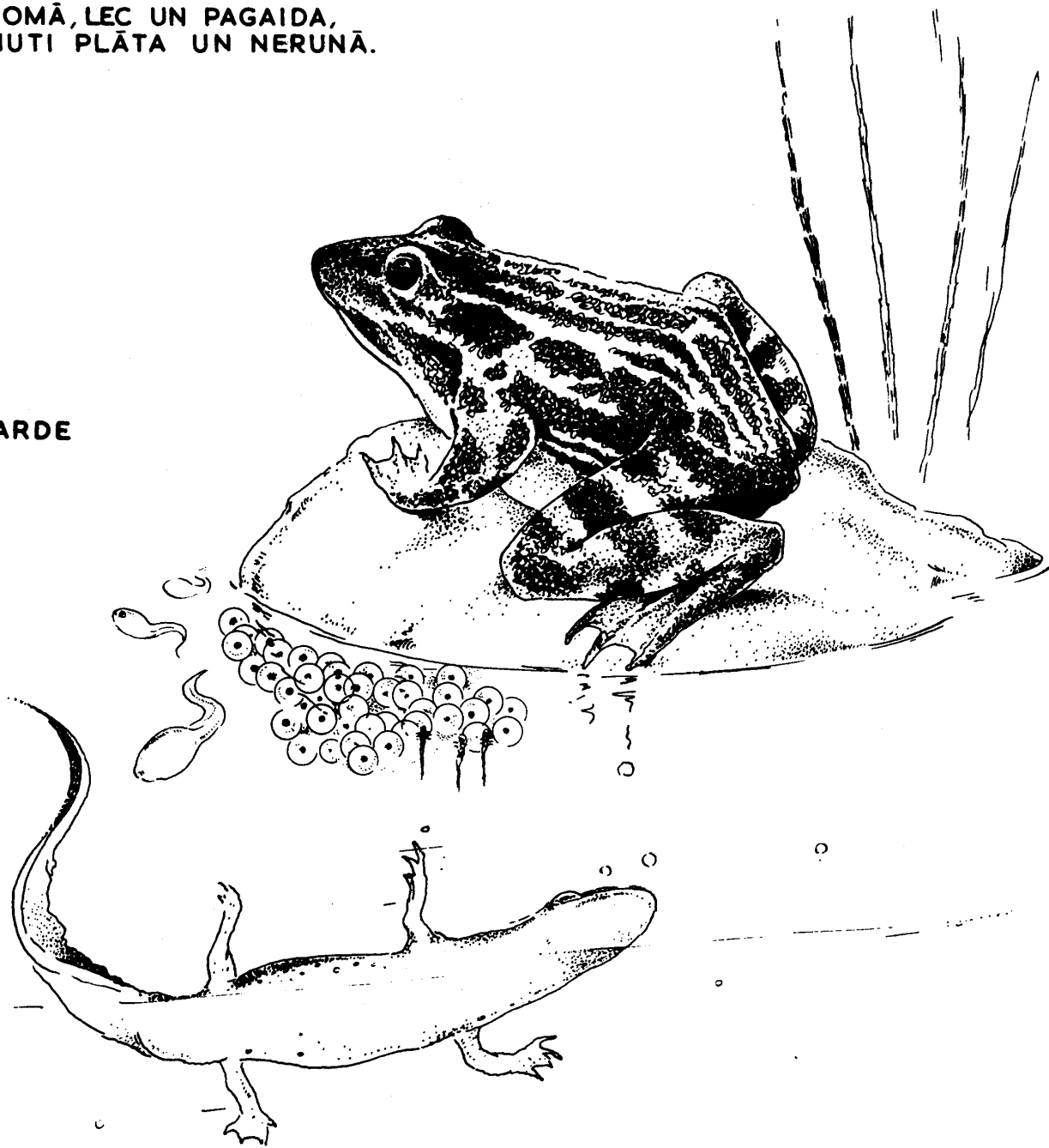
TĒVS DĒLAM NAUDU DEVA,
LAI NOPIRKA KUMELINU.
DĒLS NEPIRKA KUMELINU,
DĒLS NOPIRKA OŠA LAIVU.

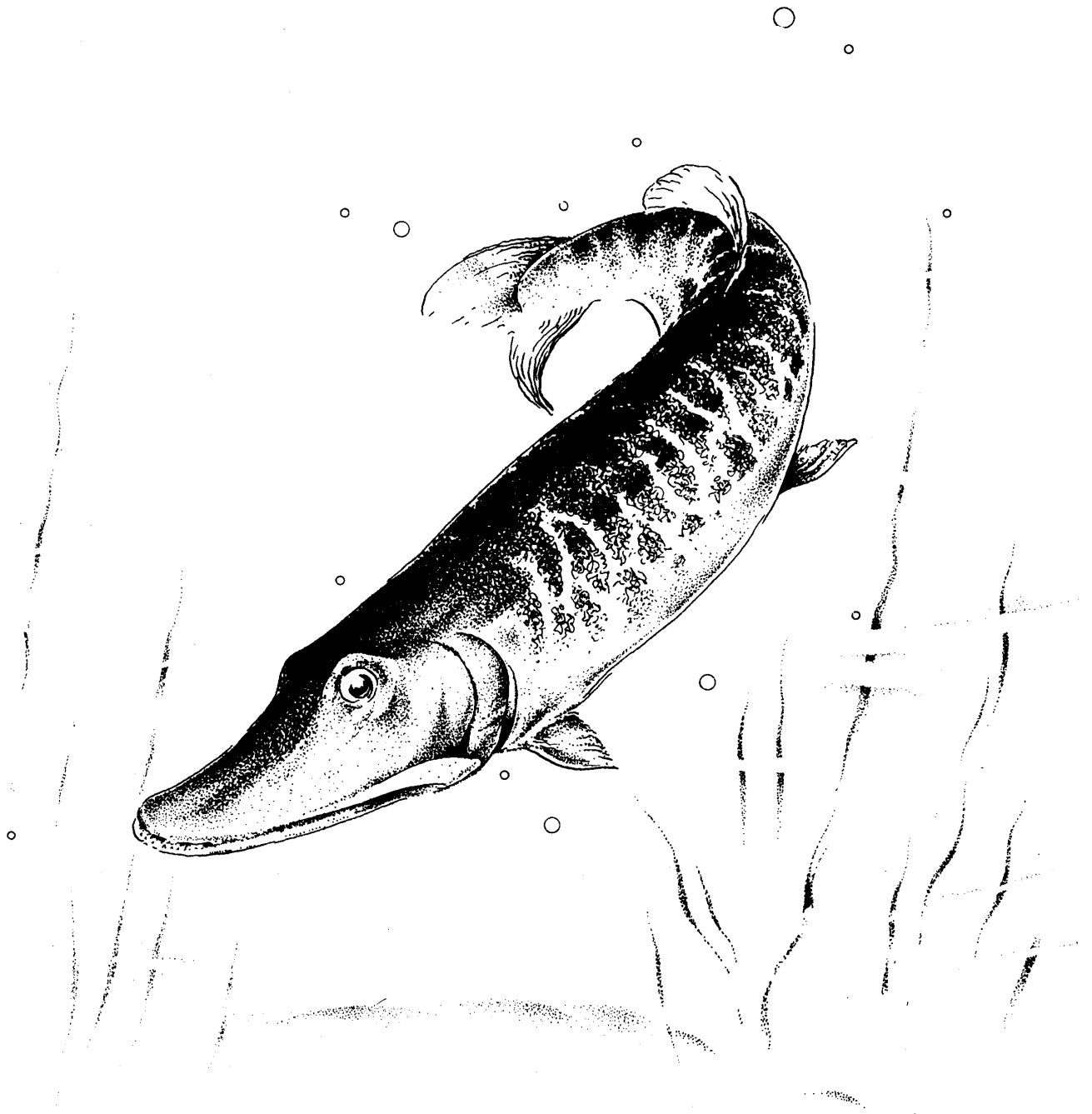
**MOKAT VĒŽI MALINĀ,
NU NĀK VĒŽU KĒRĀJINI.
NU NĀK VĒŽU KĒRĀJINI,
RAKSTĪTĀM KULĪTĒM.**

DOMĀ, LEC UN PAGAIDA,
MUTI PLĀTA UN NERUNĀ.

VARDE

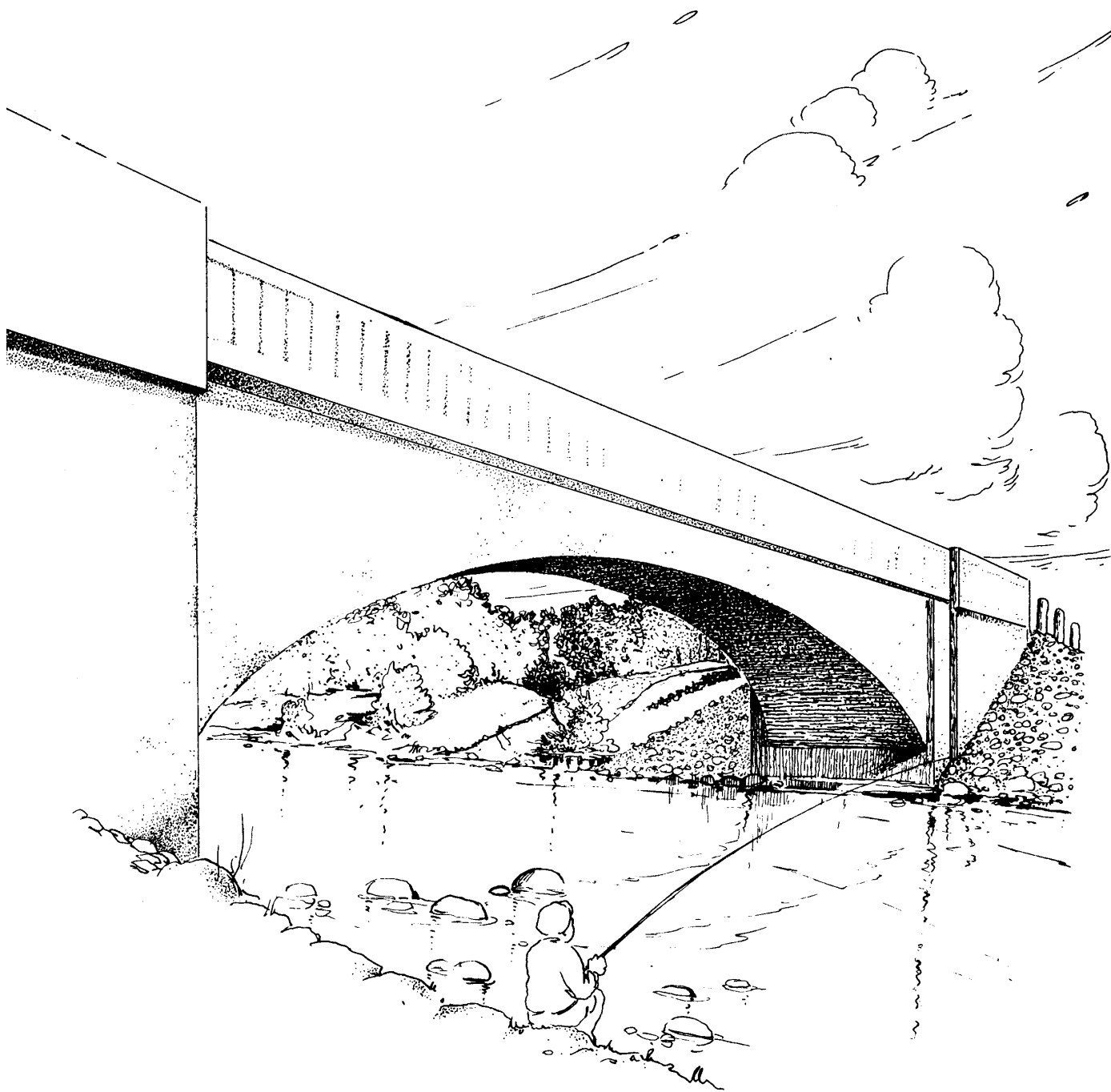
SALAMANDRA

AI ZAĻĀ LĪDACIŅĀ,
NĀC AR MANI ROTĀTIES;
TU DZIĻĀ JŪRIŅĀ,
ES OZOLA LAIVIŅĀ.

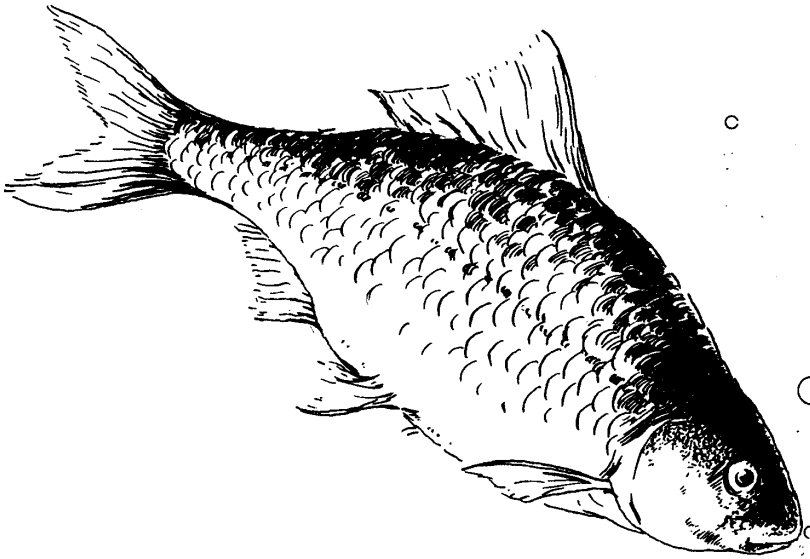
AI VENTIŅA, OLAINĪTE,
TAVU DAIĻU LĪKUMIŅU,
VIENĀ AUGA RUDZI MIEŽI
OTRĀ BĒRI KUMELIŅI.

**OGRE TEK DUNĒDAMA
DAUGAVIŅA SKANĒDAMA;
OGRE PILNA SĪKAKMEŅU
DAUGAVIŅA DVĒSELĪŠU.**

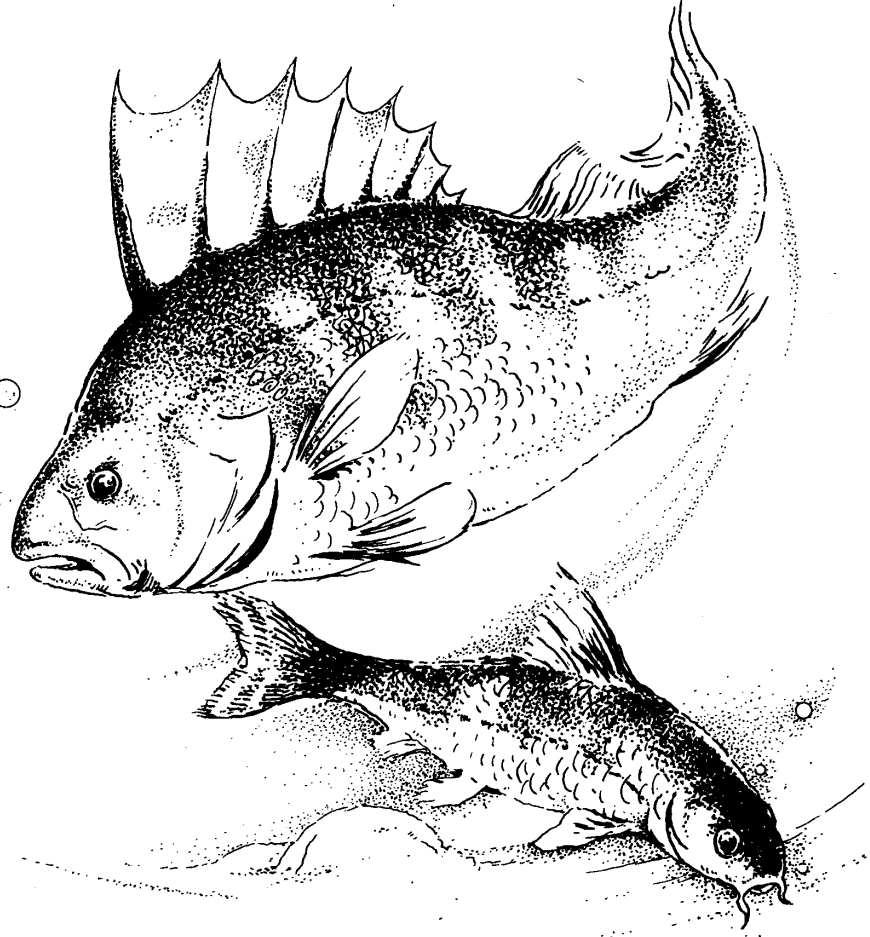

LASIS

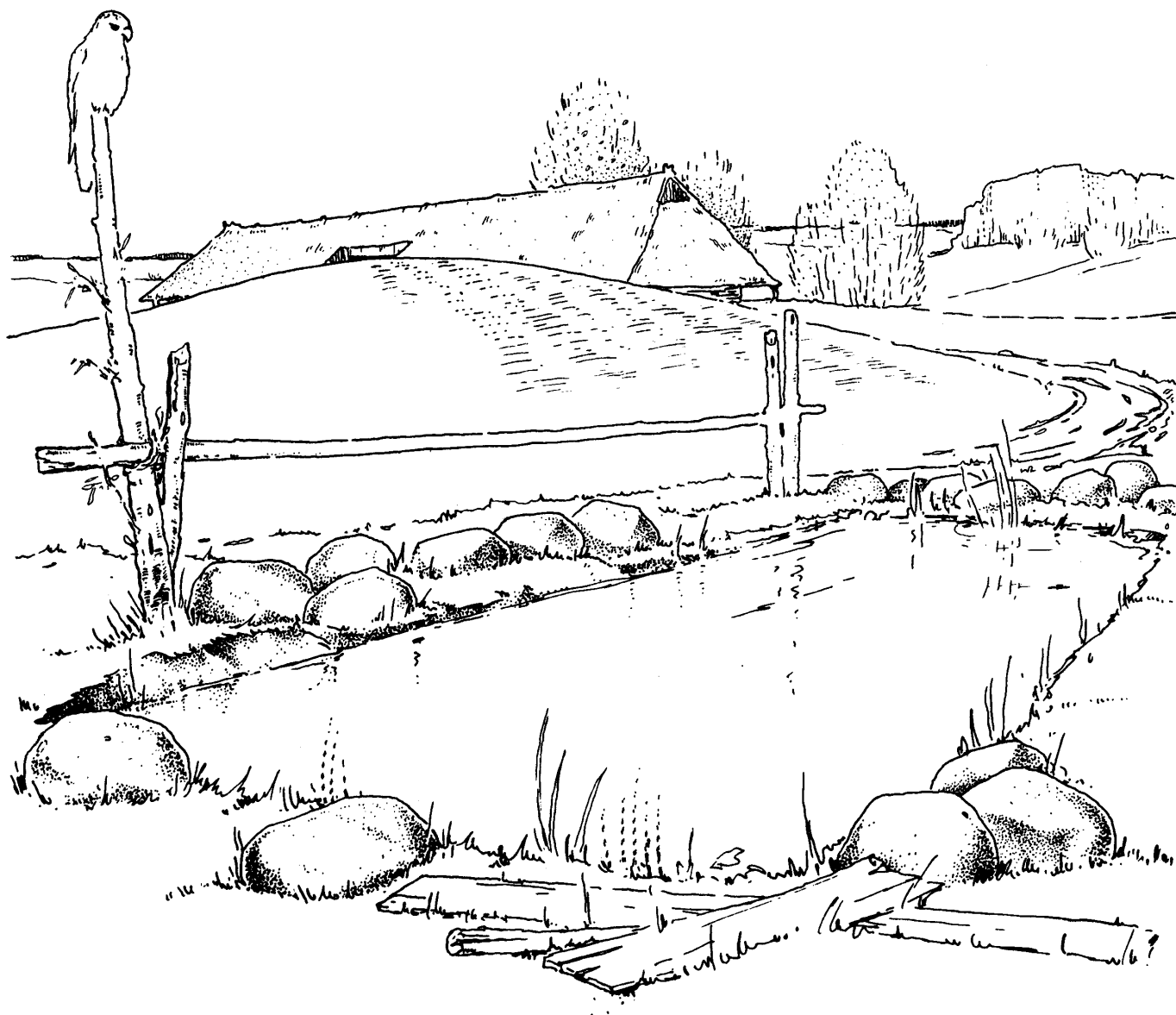

RAUDA

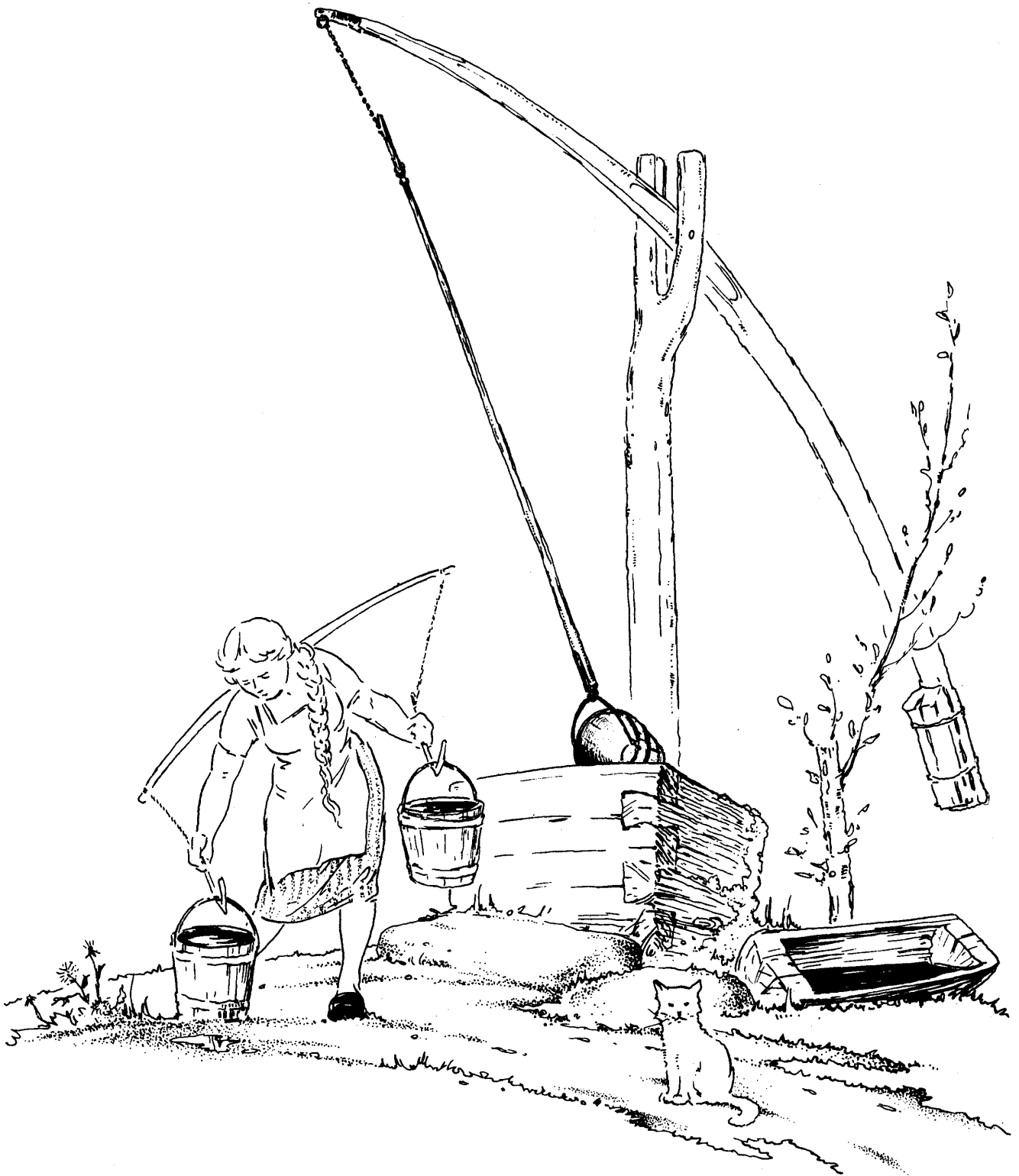
ASARIS

GRUNDULIS

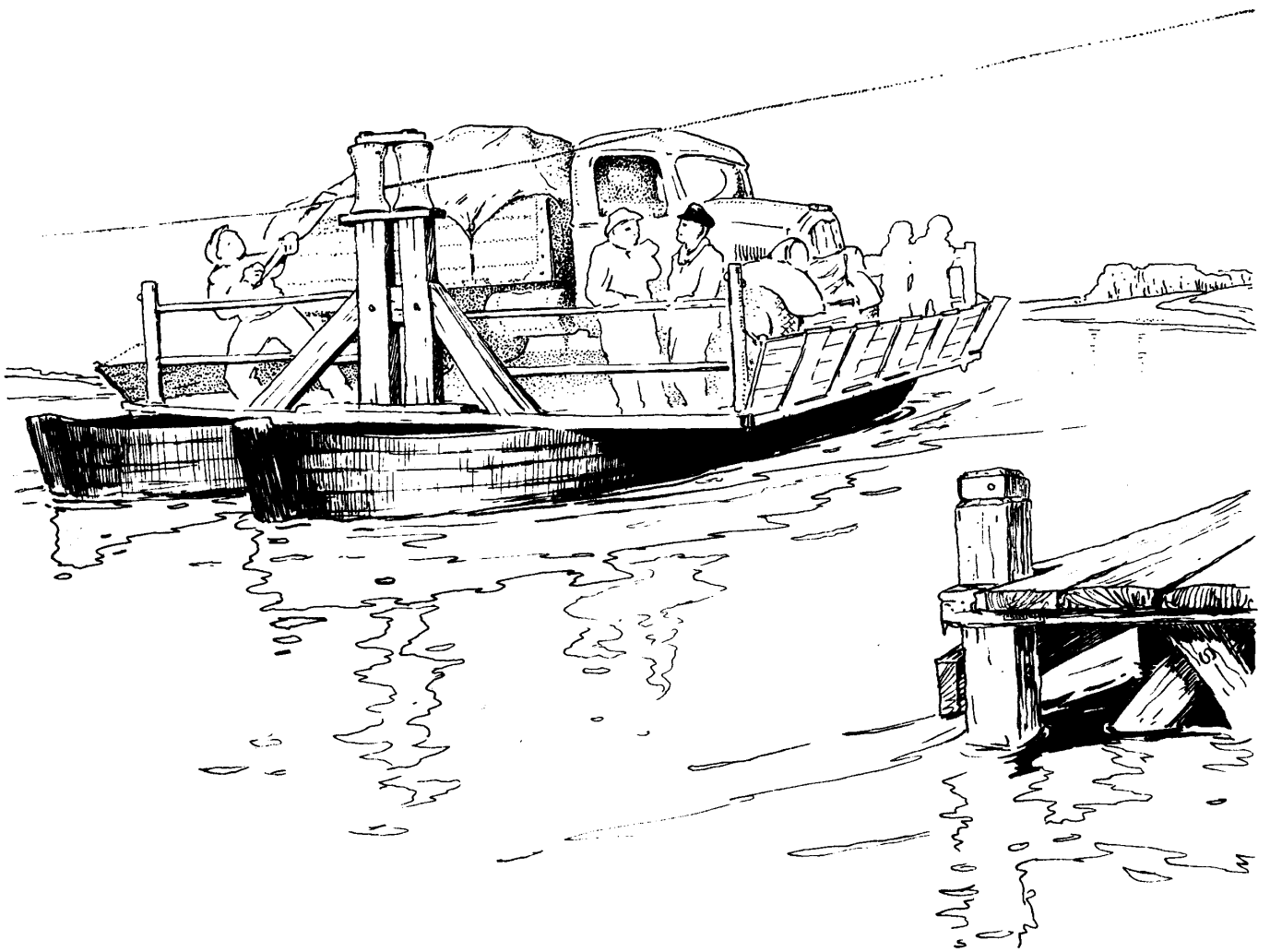

**BĀLIŅŠ MAN LINUS SĒJA
MĀLAINĀI KALNIŅĀ.
JAU IESĒJA MĀLĀJĀ,
VĒL IEMĒRCA RĀVĀJĀ.**

KAS NO IEKŠAS STĪPOTS ?

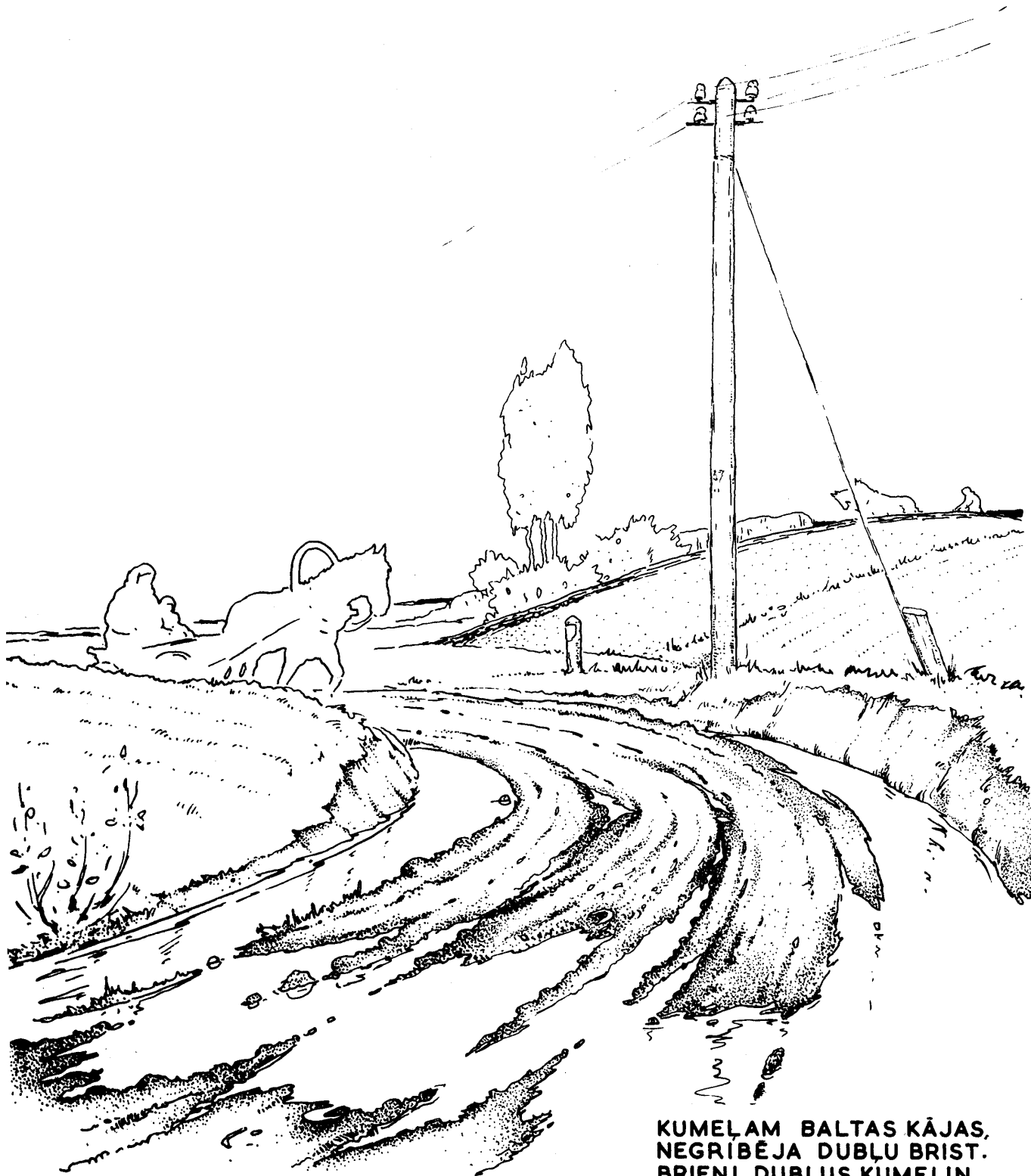
AKA

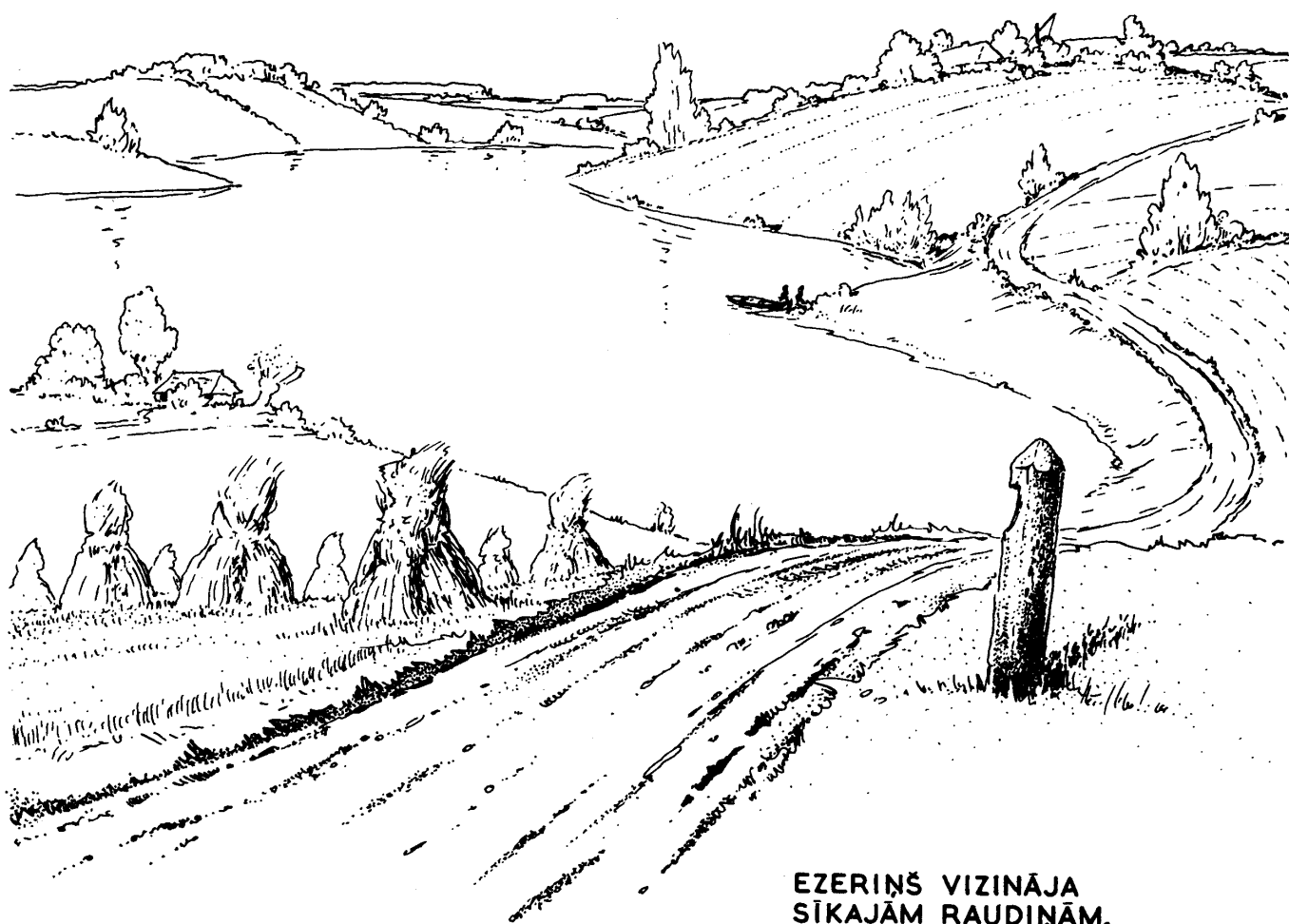
CELTUVE

**DZELTENĀ CIELAVIŅA
METIES AIRES GALIŅĀ,
PALĪDZ PLOSTU PELDINĀT
UZ TIEM RĪGAS NAMNIEKIEM.**

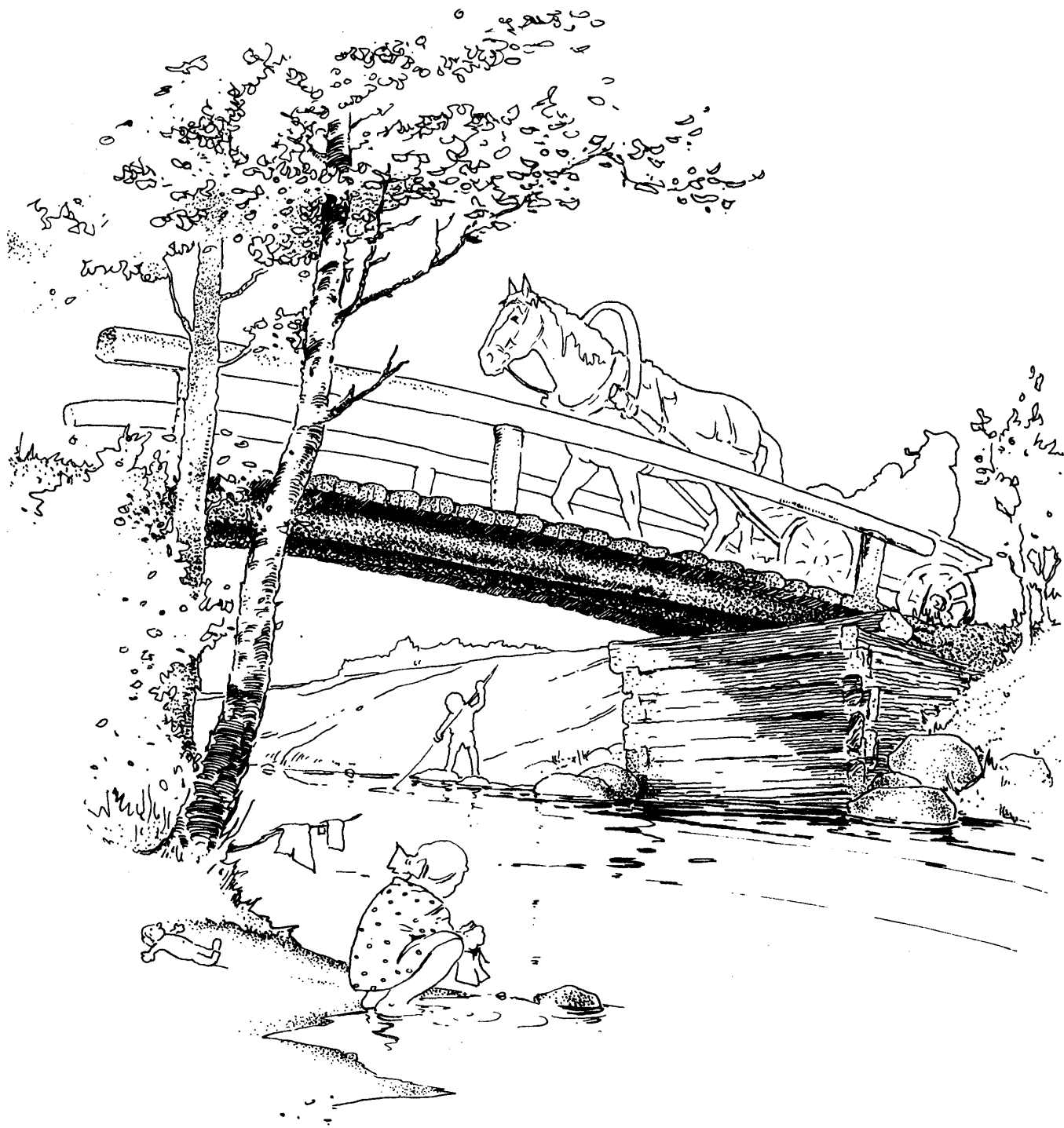
**KUMĒLAM BALTAS KĀJAS,
NEGRĪBĒJA DUBĻU BRIST.
BRIENI DUBĻUS, KUMELIŅ,
ES TEV KĀJAS NOMAZGĀŠU.**

**EZERIŅŠ VIZINĀJA
SĪKAJĀM RAUDINĀM.
VAI VIZINI, NEVIZINI,
ZVEJNIEKS MANS BĀLELIŅŠ.**

PURVA TILTS

**KAS NES NASTAS PĀR UPĒM UN EZERIEM
BET TAI PAŠĀ VIETĀ PALIEK?**

AKACIS

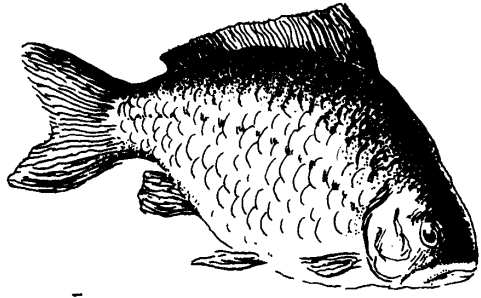
SAMS

JŪRA PATI MAN ARAMA,
JŪRAS KALNI ECĒJAMI.
JŪRA MAN ZELTU NESA,
JŪRAS KALNI SUDRABIŅU.

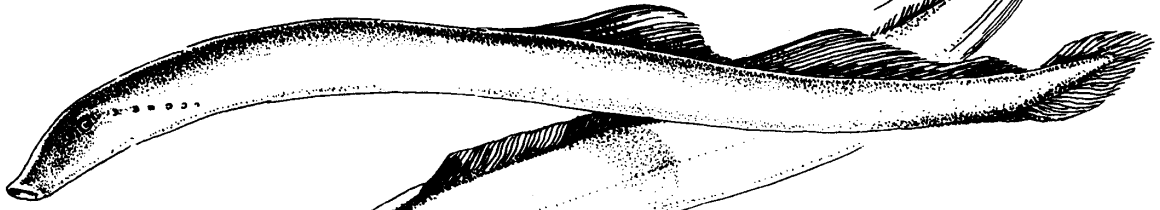
**TĀLU, TĀLU ES REDZĒJU
ZĒGELĪTI LĪGOJAM.
MANA AUSTA ZĒGELĪTE,
MANS BĀLIŅŠ LĪGOTĀJS.**

KARŪSA

NĒGIS

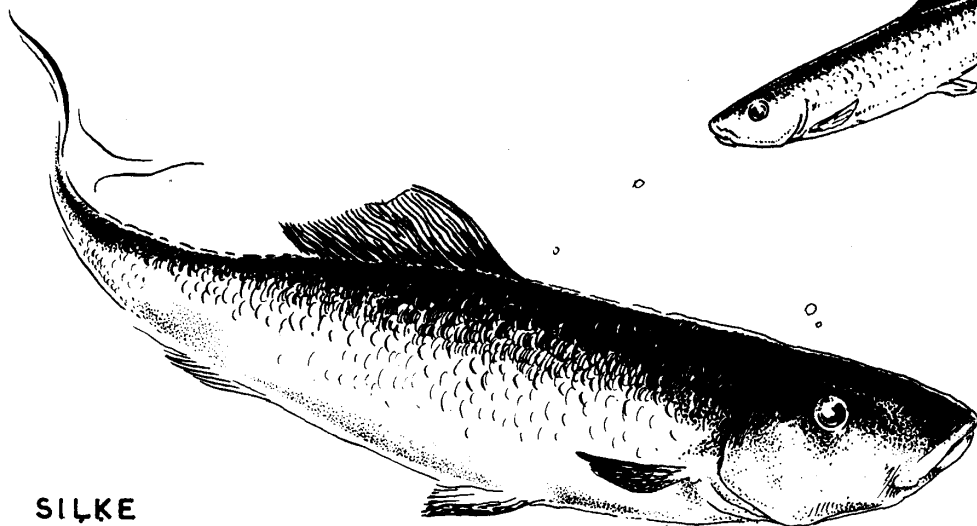
ZUTIS

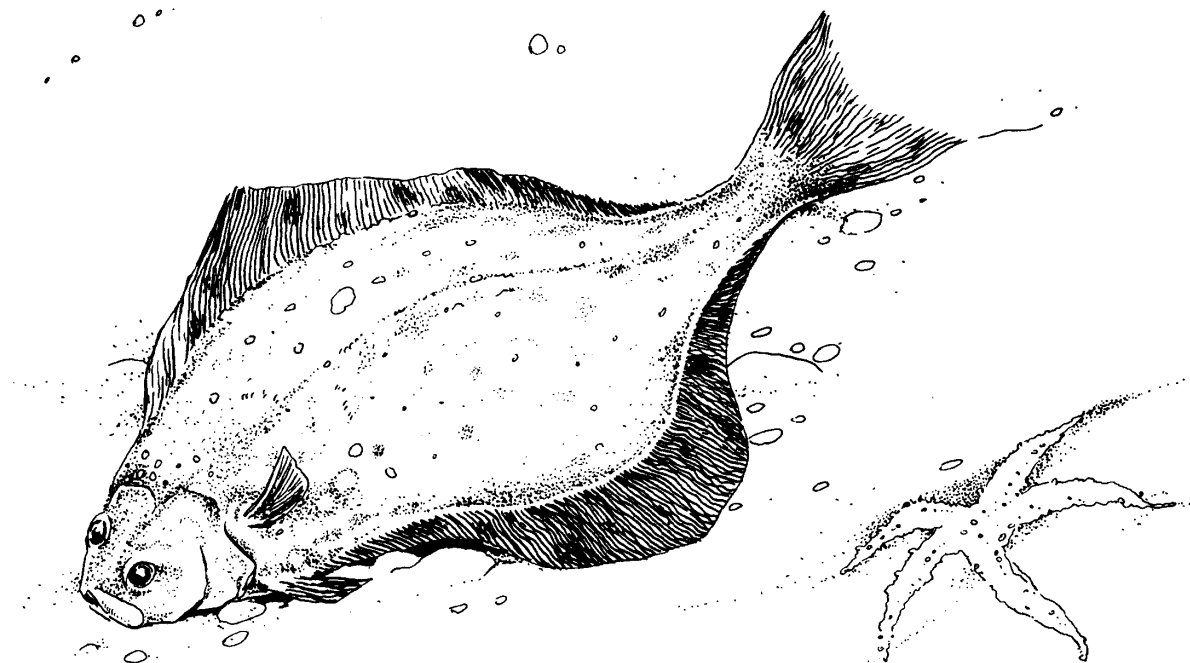
VĒDZELE

SILKĪTE DZIEDĀJA
DZIĻAJĀ JŪRĀ
ZVEJNIEKA DĒLIŅU
GAIDĪDAMA.

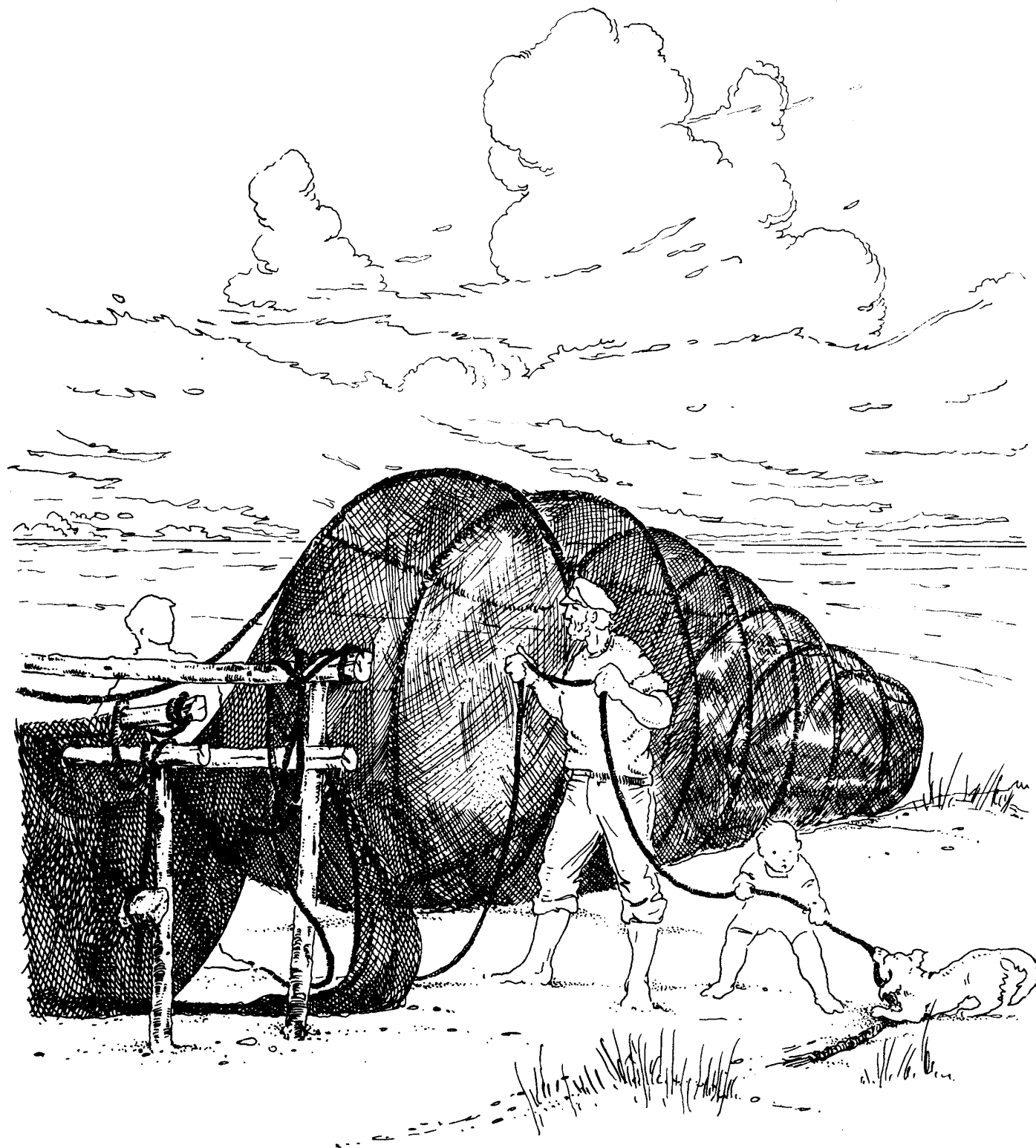
REŅĢE

SILĶE

BUTE

LAŠU MURDS VIDZEMĒ

L A T V I J A S Ū D E Ņ I

(Ko vecāki un audzinātāji vārētu stāstīt bērniem par Latvijas ūdeņiem.)

Izkrāsojamie zīmējumi domāti kā ierosinājums plašākām pārrunām par tajos attēloto.

Dabas norises ir ūdens caurstrāvotas. Ūdens dabā parādās dažādos veidos. Daudzveidīga arī tā darbība, tai vērts pārdomās izsekot.

Latvijas ūdeņi dara brīnumus. Tie veldzē mežus, laukus un dzīvo radību. Pacietīgi, pilienu pa pilienam, tie izurbj akmeņus un ar milzīgu spēku savā laikā salauž un iznes ledu. Migla, lietus, krusa, sniegs un sarma ir tās pašas vielas, kas krāsainie mākoņi.

Latvijas piekrasti apskalo Baltijas jūra ar plašo Rīgas jūras līci. Dzintara dēļ, ko tā glabā, tā bieži tiek dēvēta par dzintarjūru. Dzintars ir sacietējis senmežu sveķis, ko pēc vētras bieži vien var atrast liedagā. Liedags ir seklā, viļņu apskatotā krasta josla, ko sauc arī par plūdmali. Dziļāk jūrā, aiz trešā sēkļa, sākās selga – jūras dzelme.

Ezers ir uzkalnu iepakās iegulis ūdens, Latvijā parasti jau no ledus laikmeta. Ezeru visvairāk Latgalē. Tur ir arī lielākais Latvijas ezers – Rāznes ezers, kā arī dziļākais – Dridzas ezers (65 m.). Ezeri aizaug vai pāraug ar zālēm un sūnu, un tā pēc laika rodas purvs. Pārauguši ezeri rada purvus ar bīstamiem akačiem – dūņu dzelmēm. Latvijas lielākie sūnu purvi – tīreļi – ir ap Olaini un starp Livāniem un Lubānu. Gadsimtu gaitā sūnu slāņi sablīvējas, pārkūdrojas. Kūdra ir vērtīgs kurināmais. Purva augiem slapjumā trūdot un rūgstot, atdalās purva gāze, kas uzburbulojot virspusē, gaisā pati aizdegas. Tās ir tā saucamās malduguntiņas, ko nostātos saista ar vecu kara naudu un purva velliem. Senākos laikos gar Baltijas piekrasti pār staignājiem un slīgšņām tika celti purva tilti, tie bija guļkokiem izlikti ceļi, kas mirka rāvā – rūsainā purva ūdenī.

Lielākā Latvijas upe ir Daugava. Daugava ir latviešu tautas likteņupe, tās krastos izcīnītas sīvas cīņas. Ap Daugavu latvju ciltis apvienojas vienā latviešu tautā, kas savas brīvības cīņas turpināja pie Gaujas, Ventas, Lielupes.

Dažas upes ir avoksnainas – tajās uzvirst avoti. Citas bagātas dziļām vietām – dzelmēm, atvāriem. Līdzenu, smilšainu vai zvīrgzdainu sēkli, pa kuŗu var upi pārbrīst vai pārbraukt, sauc par braslu.

Aizsalušas upes vai ezera ledū izcirstu caurumu, ūdens smelšanai vai zvejošanai, sauc par ālīņi.

No zemes izplūstošu ūdeni, kas parasti iztek kādā piekalnē, sauc par avotu. Caur zemes slāņiem nācis, tā ūdens ir ļoti dzidrs un auksts. Ģipša bagātās vietās avota ūdenim sēraina garša. Tie ir sēravoti un šādu ūdeņi lietā dziedniecībā. Latvijā sēravoti bija Ķemeros, Baldonē, Bārbelē u.c.

Tā kā ne vienmēr ļaudīm pie mājām bija avoti, tad laba dzeņamā ūdens smelšanai raka akas. Tās bija dziļas bedres, kas sniedzās līdz pamatūdenim un deva drošu laba ūdens krājumu sētas ļaudīm un dzīvniekiem. Lai akas sienas neiebruktu, tās izlika akmeņiem un koka grodiem. Pie akas ieraka gaŗu stabu ar žuburu galā. Žuburā uz tapas svērtenski kustināma šūpojas akas svira, – atsvaru vienā, smelamo kārti ar spaini otrā galā. Ar šādu ierīci bija ļoti ērti iesmelt un izcelt ūdeni no akas dziļuma. Šādu smeltavas veidu āriešu tautas pazinušas jau vismaz 6000 gadus. Vēlākos laikos vajējās akas aizstāja ērtākie sūkņi. Latvijas lauku ainavā vecai akai tomēr sava raksturīga un paliekoša vieta.

Kaut kur ielejā, pie rijas, tika rakti mārki – labas istabas lielumā, bet dziļumā apmēram vīram līdz padusēm. Tur mērca linus, lai izrūgstot atlec šķiedras no stiebriem. Linus mērca arī ezera vai upes nodalījumā, bet zivīm un vēžiem tas ļoti kaitēja.

Vēl piemināma būtu tērcē, – pārplūdusi meža pļaviņa, īpaši pavasaros, kad no meža plūst kūstošā sniega ūdens. Tādās ūdeņainās vietās parasti bija daudz ciņi – zāļu un sūnu veidoti izcili pauguriši, ap kuŗiem ūdens izskalojis sakņu nesaturēto augsnu.

Lietus, kas salijis pagalma dobēs, vai uz ceļa, rada peļķes. Nakts vēsumā zāļu stiebroš sabiezē siltā vasaras gaisa mitrums spožās rases lāsēs. Visilgāk rasa guļ raspodīņu lapās, – līdz agrai priekšpusdienai.

Pavasaros vai rudenos, nakts aukstumam pieņemoties, zālē iekrīt salna – miltains stiebru apledojums. Tad seko sals un sniegi. Ledū un kupeņās paiet ziema, atkusni un sērsnā tuvojas pavasars un tad kādā jaukā dienā ar cīruļa dziesmu un pūpoliem sākas pavasara plūdi.

Latvijas ūdeņi dara brīnumus.

D A Ž I P A D O M I Z Ī M Ē J U M U S I Z K R Ā S O J O T .

Soreiz krāsojot atceries visu, ko esi ievērojis dabā: mākoņus, atspīdumus ūdeni un tālu koku un zemes krāsu. Sāc ar gaišākām krāsām vispirms; sevišķi viegli krāso debesis, mākoņus, jo tie ainavā parasti ir gaišāki nekā zeme un ūdens atspīdums. Atceries, ka priekšmetu krāsu nosaka gaisma, kas tos apspīd. Sārtā, dūmakainā vakara gaismā lauki un ūdeņi būs sārti, silti, oranži, bet skaidrā vējainā gaisā zilgani, sidrabaini, vēsi.

Daugavai ir zilganpelēka plienakmens krasti, bet tie vakaros dažreiz izskatās sārti, violetām ēnām.

Gaujas stāvie smilšakmens krasti ir dzeltēnsārti. Iecavai mežu pakraste vietām atskaloti ģipsa slāņi, kas izskatās kā ledus.

Latvijas zivis un citi ūdens iemītņi izskatīsies diezgan pareizi, ja tos krāsosi apmēram šādi:

V Ē Z I S. Zaļganmelns, upēs un ezeros. Pēdējā laikā Latvijā stipri iznīcis. Vēžus ķēra naktīs vai nu ar rokām, pie sveķainu skalu gaismas, vai krītiņiem (ķeselēm) – tikliņiem, kam vidū kumoss. (Vēži ļoti cienīja vardes.) Vāriti vēži spilgti sarkanā krāsā.

V A R D E. Abinieks, dzīvo slapjās vietās pie ūdeņiem. Parastā varde brūna, tumšiem plankumiem, baltu pavēderi. Zaļā varde zaļa, dzeltēnbālu vēderu. Pavasaņos vardes kvarkšķ pie mārkiem visu nakti.

S A L A M A N D R A. Abinieks, pelēkbrūnu muguru, dzeltēnbālu pavēderi, oranžiem punktiņiem. Rudenos atstāj ūdeni un pārziemo alā vai zem akmeņiem.

L Ī D A K A. Dzeltenzaļa ar tumšiem olīvzaļiem, pat melniem svitrojumiem uz muguras un sāniem. Mutē asi zobi, ķer citas zivis.

L A S I S. Liela sidrabaina zivs, tumšu muguru, sikiem punktiņiem virs sānu līnijas. Nodzīvojis upēs sava mūža pirmos pāris gadus, iziet jūrā. Izaudzis atgriežas mazajās upītēs nārstot. Šai ceļojumā lēc pāri dambjiem un sēkļu kritumiem.

R A U D A. Sidrabaina upju zivs, zilganu vai brūnganu muguru, saekanām acīm un spurām.

A S A R I S. Dzeltenīgs ar tumšām olīvaļām stāvām svitrām gar sāniem. Spuras sārti oranžas, muguras spuras asām smailēm.

G R U N D U L I S. Sīka, ziņkārīga zivtiņa, kas okšķerē pa zvirgzdainu, oļainu upes gultni. Dzeltenīgs, brūnpelēkiem raibumiem.

S A M S. Lielākā Eiropas sālsūdens zivs: var izaugt līdz četri metri garš un 200 kilogramu smags. Latvijā dzīvo upju atvaros, brūngani vai zaļgani melns. Lieli sami tagad reti.

K A R Ū S A. Zeltaina, olīvzaļu muguru, lielām zvīņām. Dūņainu dīķu zivs, karpu radiniece.

N Ē Ģ I S. Brūni zaļgans, aug upju dūņās (tā saucamais „pīkstulis“). Pieaudzis parasti dodas uz jūru, bet atgriežas upēs nārstot. Gaujā pie Carnikavas un Daugavā pie Doles salas nēģus ķer īpašos nēģu tačos. Attiecīgi sagatavoti tie ievērojams Latvijas gardums.

Z U T I S. Izšķīļas Atlantijas okeāna rietumpusē, pie Bahamu salām, un kā caurspīdīgs „stikla zutītis“ ar Golfa straumi ceļo uz Eiropu. Upēs nonācis, aug dūņās un pacerēs 5–15 gadu. Izaudzis par „sudraba zuti“ kādu rudenī dodas jūrā uz savu dzimto vietu nārstot un vairs neatgriežas. Brūni dzeltēnīgs, vecie zuši sidrabainu vēderu, melnu muguru.

V Ē D Z E L E. Dzelteni pelēka ar brūnganiem laukumiem, vēders dzeltenīgi bāls. Dzīvo upju dibenā starp akmeņiem. Āgri pavasaņos viena no pirmajām zivīm, kas ņem nakts āķus.

R E Ņ Ģ E. Jūras zivs, sidrabaina, zilganmelnu muguru. Vairākas pasugas. Reņģe ir silķes radiniece, kas mājā mazāk sāļajā Baltijas jūrā.

S I Ļ Ķ E. Sidrabaina, zilganmelnu muguru.

B U T E. Sauc arī par pleksti. Plakana jūras dibena zivs, brūnpelēku, lāsainu muguru, baltu vēderu. Vairākas pasugas.

